

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS VÁROSTÖRTÉNETI
MONOGRAFIÁI

8.

TANULMÁNYOK
BUDAPEST MULTJÁBÓL

SZERKESZTIK :

DR. NÉMETHY KÁROLY

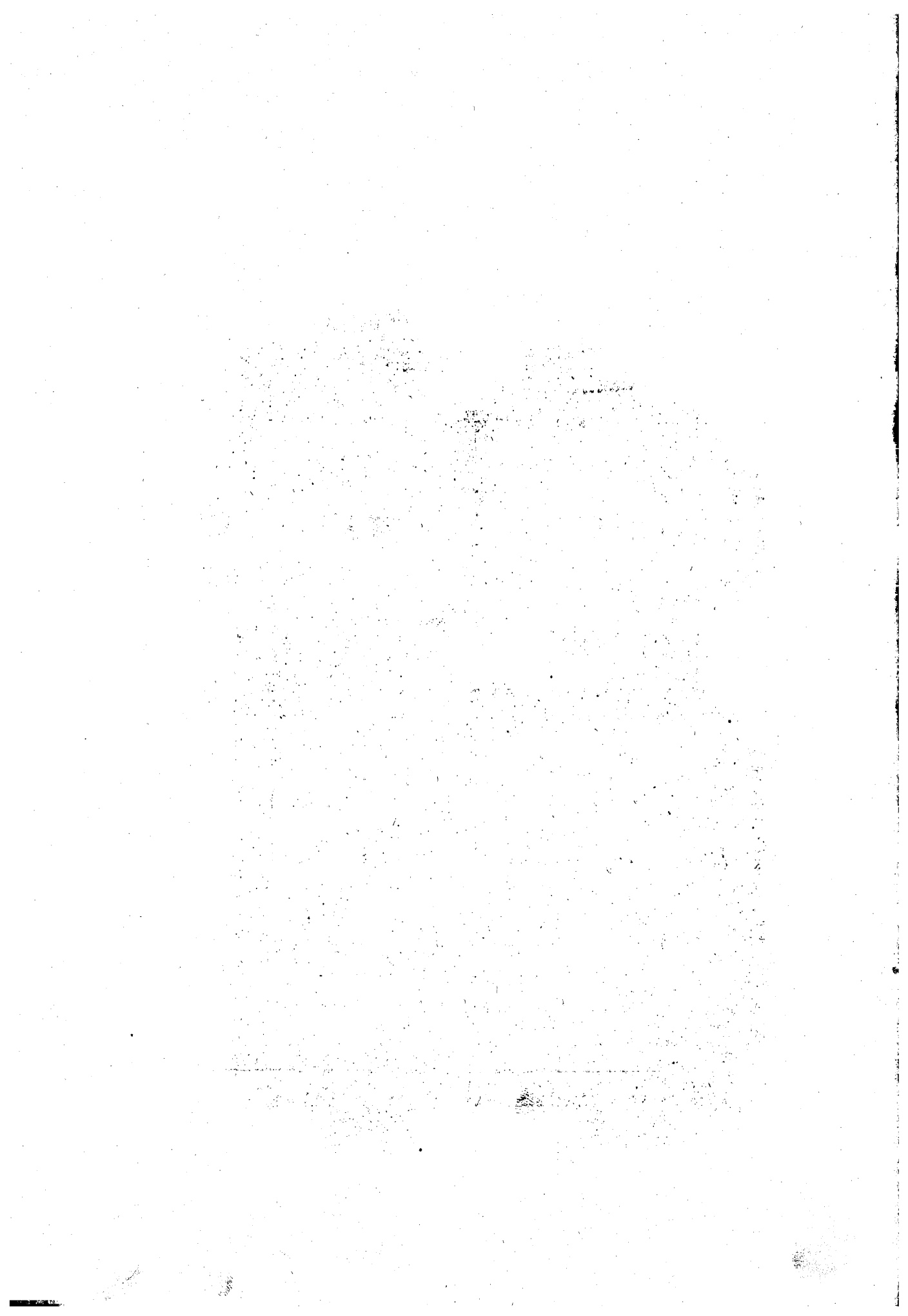
ÉS

DR. BUDÓ JUSZTIN

V.

BUDAPEST

1936

TANULMÁNYOK BUDAPEST MULTJÁBÓL

SZERKESZTIK:
DR. NÉMETHY KÁROLY
ÉS
DR. BUDÓ JUSZTIN

V.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS KIADÁSA

1936

ELŐSZÓ.

A magyar multban Budavára olyan szerepet játszott, mint egykor Róma a rómaiak történetében. A római birodalom sorsa úgy a konzulok, mint a császárok idejében a főváros sorsától függött. Róma város hatalma és nagysága a birodalom hatalmát és nagyságát jelentette. Mikor a római főváros hanyatlott és barbár hódítók kezére jutott, vele a római birodalom is összeomlott. A magyar nép élete, történelmi fejlődése is így forrott össze Budavára sorsával. A budai vár volt minden időben a védő bástya és az életfeltétel a nemzet számára.

Ez a sorsdöntő körülmény magyarázza meg, hogy miért jelentett nemzeti katasztrófát, százados bukást Budavára elfoglalása 1541-ben. Ez a csapás tetőzte be és tette végzetessé a mohácsi szerencsétlenséget. Budavára elfoglalásával biztosította az oszmán hatalom a maga uralmát Magyarország nagyrésze felett. A budai vár elestével elveszett, megsemmisült a Hunyadiak minden alkotása. A Budavárára támaszkodó török hódoltság azután másfél századig tartotta kezében a négy folyó között elterülő magyar földet.

Buda recuperata — a visszafoglalt Buda változtatta meg a helyzetet. Budavárának 1686-ban történt felszabadítása indította meg azt a történelmi folyamatot, mely a török hódoltság megszűnéséhez, a magyar föld felszabadításához vezetett. Budavárának birtoka tette lehetővé az ország területi integritásának visszaállítását, a nemzeti élet megindítását a következő időkben. Ezzel változott meg az európai helyzet és fordult meg a magyar nép sorsa is. A felszabadított Buda szabadította fel és indította el a fejlődés útjára azokat az erőket, melyek két és félszázad folyamán megteremtették Nagymagyarországot és létrehozták a mai magyar fővárost világvárosi arányaival.

Az egykori Budavára történelmi szereplését és rendeltetését a mai Budapest tölti be. A milliós magyar főváros ugyanazt a nagy hivatást teljesíti nyugat és kelet között. Az európai műveltség erős fellegvára, amely a maga létével és fejlődésével egyetemes érdekeket képvisel.

Az itt közölt tanulmányok ebbe a multba világítanak a tudomány fáklyájával. Azokat a történelmi dokumentumokat és eseményeket tárják fel, melyek elbeszélik és megmagyarázzák Budavára szerepét, Budapest jelentőségét Európa és a magyar nemzet történelmében.

Budapest, 1936 végén.

A handwritten signature in cursive script, likely belonging to Gyula Károlyi, a prominent Hungarian politician and writer. The signature is written in dark ink and is positioned in the lower right quadrant of the page.

TARTALOM.

<i>Előszó</i>	Lap
1. <i>Markó Árpád</i> : A felszabadítás eszméjének magyar apostola. Gróf Zrínyi Miklós	1—12
2. <i>Gárdonyi Albert</i> : Buda és Pest keresztény lakossága a török hódoltság alatt	13—33
3. <i>Kelényi B. Ottó</i> : A török Buda a keresztény Nyugat köz- véleményében	34—101
4. <i>Banfi Florio</i> : Buda és Pest erődítményei 1686-ban	102—131
5. <i>Borbély Andor</i> : Kéziratos ábrázolások Buda visszafoglalásáról	132—141
6. <i>Veress Endre</i> : Gróf Malvezzi Róbert budai jelentései	142—145
7. <i>Várady Imre</i> : Egy sienai szemtanú naplója Budavár 1686-i ostromáról	146—161
8. <i>Asztalos Miklós</i> : A magyarság Buda visszafoglalásában vitt szerepének jelentősége	162—182
9. <i>Szabó Mihály</i> : XI. Ince pápa üdvözlése Buda visszafoglalása alkalmából	183—192
10. <i>Szita Oszkár</i> : Missa Buda expugnata 1686	193—197
11. <i>Horváth Henrik</i> : Hódoltság és felszabadítás a művészet- történelemben	198—219
12. <i>Budó Jusztin</i> : Az első kultúrtörékvések Budán a vissza- foglás után	220—241
13. <i>Bánrévy György</i> : Az első hivatalos intézkedések a vissza- foglalt Budán 1686-ban	242—270

A képek magyarázó jegyzéke.

Külön melléklet a kötet elején:

Buda látképe 1684-ben, Brabant hadimérmőktől. (Bécs, Albertina metszetgyűjtemény, Vues 83., 42. sz. alatt.) Borbély Andor *Kéziratos ábrázolások Buda visszafoglalásáról* c. tanulmányához.

	Lap
1. Zrinyi Miklós gróf, a költő. (Schnitzer Lukács egykorú metszetének reprodukciója Széchy Károly <i>Gróf Zrinyi Miklós (1620—1664)</i> c. műve 2. kötetéből. Budapest, 1898. Magyar Történeti Életrajzok 14. évf.)...	8—9
2. Óbuda legrégebbi ábrázolása. Dillich <i>Ungarische Chronica</i> c. műve 1600. évi kasseli kiadásából. (A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtára, Hung. h. 1434 s.)	8—9
3. Az óbudai bírák és polgárok kérelme a magyar kamarához, kelt 1608 augusztus 3-án. (Országos Levéltár, NRA fasc. 268 No 2.)	24—25
4. Matthaeus Gaisser <i>Ehren-Gedicht uber die Helden-Geschicht</i> (1687) c. költői művéből	56
5. Joh. Mart. Hirlinger <i>Pentadesmosis, sive quintuplex foedus</i> (1686) c. művének címlapja Buda képével és a Szent Liga tagjainak címereivel	64—65
6. Rézkarc az <i>Anathemata verae historiae</i> (1686) c. műből a Szent Liga tagjainak és a visszafoglalt városoknak ábrázolásával	64—65
7. Schaffen <i>Aufferwecker Christen-Ruhm</i> (1686) c. művének címképe...	64—65
8. Panceri <i>Continuazione de successi nell'Ungheria tra l'armi collegate dell'Impero & le barbare dell'Ottomano</i> (1687) c. munkájának címképe ..	64—65
9. A <i>Des scharffsichtigen Kayser-Adlers ... Kriegs-Handlungen</i> (1683) c. mű címképe	64—65
10. A <i>Theatrum novum politico-historicum</i> (1686) c. mű címképe.....	64—65
11. Paul Balth. Han <i>Alt- u. Neue Pannonia</i> (1686) c. művének címképe I. Lipót császár és Eleonóra császárné allegorikus diadalmenetével ...	80—81
12. A <i>Brevi notitie de gli ventisette Em. Sign. Cardinali</i> (1687) c. mű címképe. Fent Buda ostroma, lent XI. Ince pápa a bíborosok körében	80—81
13. A <i>Das vormals so mächtige u. edle ... Königreich Hungarn</i> (1684) c. mű címképe	80—81
14. A <i>Das ehemals gedruckte .. Königreich Hungarn</i> (1686) c. mű címképe	80—81
15. A <i>Teutsch- u. Ungarisches Geschicht- u. Kriegs-Muster</i> (1684) c. mű címképe	80—81
16. Bremundan <i>Floro historico de la guerra sagrada contra Turcos</i> (1686) c. műve 2. részének címképe a Szent Liga tagjainak ábrázolásával	80—81
17. Happelius <i>Hochverdiente Ehren-Seule christlicher Tapfferkeit</i> (1686) c. művének címképe	80—81
18. A <i>Lebens-Beschreibung dess weyland ... weltberühmtesten Heldens Carl des V. Hertzogen zu Lothringen ...</i> (1691) c. mű címképe	80—81
19. A <i>Mars orientalis et occidentalis</i> (1689) c. mű címképe	88—89
20. Mutius <i>La Sagra Lega contro la potenza Ottomana</i> (1699) c. műve 1. kötetének címképe	88—89

	Lap
21. Happelius <i>Der ungarische Kriegs-Roman</i> (1687) c. műve 1. kötetének melléklete a magyarországi török háborúk allegóriájával	88—89
22. Buda alaprajza 1687-ből. A Rabatta főhadbiztos hagyatékában fennmaradt, <i>Plan de la ville et château de Bude</i> (1687) feliratú térkép után. (Bécs, Staatsarchiv, a Hungaricák közt.)	103
23. A budai királyi várpalota alaprajza (1687). A <i>Plan de la ville et château de Bude</i> feliratú térkép alapján (lásd a 22. kép magyarázatát)	105
24. A budai királyi várpalota védműveinek alaprajza (1687). A <i>Plan de la ville et château de Bude</i> feliratú térkép nyomán (lásd a 22. kép magyarázatát)	109
25. A budai királyi várpalota déli oldalát védő erődítmények alaprajza (1687). A <i>Plan de la ville et château de Bude</i> feliratú térkép után (lásd a 22. kép magyarázatát)	110
26. Buda és a Margit-sziget látképe a török uralom idejében. (Bécs, Nationalbibliothek, Geographische Sammlung: Atlas Blaeu, Tom. XXXIII. Hungaria-kötetének 31. látképe)	136—137
27. Buda és Pest ábrázolása egy török haditérképen. (Bécs, Liechtenstein herceg térképgyűjteménye, XXVI. 185.)	136—137
28. A budai királyi várpalota körüli erődítések alaprajza 1690-ből. (Bécs, Kriegsarchiv, Feldakten 1690. 10/1., ad Num. Hofkriegsrat 1690 Nov. 266. Exp.)	136—137
29. Az 1686-i ostrom árokrendszerének rajza Brabant hadimérnöktől. (Bécs, Nationalbibliothek, Geographische Sammlung: 93. 2.)	136—137
30. A magyar-török határvonal feltüntetése egykorú térképen. (Bécs, Nationalbibliothek, Geographische Sammlung: 9. A. 4.)	136—137
31. Az ostromló csapatok táborhelyeinek ábrázolása. (Bécs, Kriegsarchiv, Kartenabteilung: I. c. V. 1—8—441.)	136—137
32. Az ostromlók árokrendszere Hannenstein 1684-i ostromtervén. (Karlsruhe, Kartensammlung des grossherzoglichen Haus-Fideikommisses)	136—137
33. Pest város alaprajza Hannenstein 1684-i ostromtervén (lásd a 32. kép magyarázatát)	136—137
34. A budai vár erődítéseinek keresztmetszetei Hannenstein 1684-i ostromtervén (lásd a 32. kép magyarázatát)	136—137
35. Ottendorf Dunatérképének részlete. (Bécs, Kriegsarchiv, Kartenabteilung: K. VII. k. 1.)	136—137
36. Pest látképe, háttérben a Gellért-hegy, Tabán és a romokban heverő királyi palota, Rosenfeld 1696-i térképét díszítő rajzokból. (Bécs, Nationalbibliothek, Geographische Sammlung: Plans de Guerre Turque dans le XVII. siècle 3. K. R. S. XI. 3—13.)	136—137
37. A budai várhegy részlete, előtérben a Vízivárossal, Rosenfeld 1696-i térképét díszítő rajzokból (lásd a 36. kép magyarázatát)	136—137
38. Ottendorf alaprajza a budai várról, 1667-ből (lásd a 35. kép magyarázatát)	136—137
39. Montecuccoli részére készült látkép Buda erődítményeiről. (Bécs, Kriegsarchiv, Feldakten 1670. VI. 93 1/2.)	136—137
40. Buda alaprajza Montecuccoli hagyatékából (lásd a 39. kép magyarázatát)	136—137
41. Ottendorf 1667-i útleírásának címlapja (lásd a 35. kép magyarázatát)	136—137
42. Buda 1686-i ostromának látképe Hammerschmied útleírásából. (Klosterneuburg, Bibliothek des Augustiner-Chorherrenstiftes, Cod. 1103.)	136—137
43. Abdurrahman, az utolsó budai basa egykorú arcképe Hammerschmied útleírásából (lásd a 42. kép magyarázatát)	136—137

44. Buda 1686-i ostromát a Szent István-kultusszal kapcsolatban ábrázoló festmény a vatikáni államtitkári hivatalból. (Luttor Ferenc dr. pápai prelátnak írt szíves engedélyével)	192—193
45. Simonelli <i>Missae Buda expugnatae</i> -ját tartalmazó kódex címlapja. Szita O. felvétele. (Róma, Archivio segreto Vaticano, Cap. Sist. cod. 87.)	192—193
46. A <i>Missae Buda expugnatae</i> kódexének első két kottaoldala. Szita O. felvétele (lásd a 45. kép magyarázatát)	192—193
47. Színezüstből készült díszlánc Mehmed török ötvös jegyével, a XVI. századból. Lelőhelye a Hunyadi János-útnak közvetlenül a Halászbástya előtt elvezető része (1922). (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
48. Budán lelt török pecsétgyűrűk a XVII. század második feléből. (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
49. Vízhordásra szolgáló nagy, fedeles bronzkorsó a XVII. századból. Lelőhelye a Duna medre. (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
50. Bronz öntőkanna a XVI. századból. Lelőhelye a Tabán. (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
51. Vörösrézedény a XVII. századból. Lelőhelye a Tabán. (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
52. Fekete agyagkancsó a XVII. századból. Lelőhelye Pesten a piarista telek (1932). (Halászbástyai Köemléktár.)	208—209
53—54. Különféle török edényformák a XVI—XVII. századból. Lelőhelyük a Tabán. (Székesfővárosi Régészeti Intézet.)	208—209
55. Színes török tányérok a XVI—XVII. századból. Lelőhelyük a Tabán. (Székesfővárosi Régészeti Intézet.)	208—209
56. Színes török tányértöredékek a XVI—XVII. századból. Lelőhelyük a Tabán. (Székesfővárosi Régészeti Intézet.)	208—209
57. Az 50. képen ábrázolt bronz öntőkanna díszítőrendszerének rajza. Készítette Sárdy Brutusz	212
58. A budai jezsuita kollégium homlokzatának tervrajza. (Országos Levéltár, Kincstári osztály, <i>Delineationes</i> , 9. Div. 110. No.)	224—225
59. A visszafoglalás után Budán talált török és német ágyú rajza. (Bécs, Kriegsarchiv, Hofkriegsrat 1686 Nov. 36. Exp.)	224—225

BUDA

ade Ofen wie Pölben i 1657 gesehrt
wie die Armee dancie geschicket
von außgang zu froyen gestanden ist

Buda látképe 1684-ben.

